

Luder og laban.

De grimme ord i to generationer

Af Marianne Rathje

For nylig var ”det grove sprog” endnu en tur i mediemaskinen. Anledningen var at et mobiltelefonselskab havde spurgt danskerne om omgangstonen i Danmark var blevet hårdere, og dette skulle 77 % af de adspurgte angiveligt have svaret bekræftende på. Som forklaring på at tonen bliver oplevet som værende grovere nu end tidligere, blev det i den efterfølgende debat i medierne foreslået at der måske bare er forskel på de udtryk unge og ældre mennesker bruger. I denne artikel kommer vi et svar på dette og lignende spørgsmål nærmere:

- Er der forskel på hvilke ord unge og ældre synes er de grimme ord de kender?
- Og oplever unge og ældre generelt bandeord som negativt eller positivt?

Data

For at kunne undersøge disse spørgsmål har jeg fået 844 personer til at svare på 1) hvilke bandeord de synes er de grimme de kender, og 2) om de synes godt eller dårligt om bandeord. Deltagerne var dels unge i alderen 13-14 år, dels ældre mennesker i alderen 65-93 år, og undersøgelsens deltagere kom både fra Sjælland og Jylland, fra store byer og små byer, og der deltog både drenge/mænd og piger/kvinder.¹

Forskellen på bandeord og skældsord

Ofte skelner vi ikke mellem forskellige typer af ”grimme” udtryk. Vores børn må typisk ikke sige *fuck*, *for helvede*, *idiot* og *luder*, og de nævnte udtryk tilhører overordnet set noget der, i hvert fald af mange, anses for at være ”grim/upassende/stødende” sprogbrug. Men udtrykkene tilhører også forskellige underkategorier hvis man kigger nærmere på dem.

Fuck og *for helvede* er bandeord. Nogle skelner mellem ”kraftudtryk”, ”eder”, ”forbandelser” og ”bandeord”, men i artiklen her går alle former under betegnelsen ”bandeord”. Bandeord er karakteristiske ved at man med dem udtrykker følelser og holdninger, og de er knyttet til forskellige tabuer. *Fuck* har fx forbindelse til tabuet ”sex”, mens *for helvede* er knyttet til tabuet ”religion”. Andre tabuer er ”afføring” (fx *lort!*) og ”sygdom” (fx *kraftedeme*). Et andet karakteristisk træk ved bandeord er at de ikke skal forstås bogstaveligt, dvs. at fx *fuck* brugt som bandeord henviser ikke bogstaveligt til den seksuelle akt (engelsk *fuck*, som betyder ’knep(pe)’), men er et udtryk for en følelse, som kan være positiv, fx ”Fuck, hvor spillede landsholdet godt i aftes!”, eller negativ, fx ”Fuck, hvor spillede jeg en dårlig tenniskamp i dag!”.

Et udtryk som *luder* er derimod et skældsord. Skældsord minder på mange måder om bandeord fordi også de udtrykker en følelse eller en holdning, og de er ligeledes tilknyttet tabuer. *Luder* har fx forbindelse til tabuet ”prostitution”, og andre tabuer kan være ”homoseksualitet” (fx *bøsse*) og ”psykisk sygdom” (fx *psykopat*), og de skal ikke forstås bogstaveligt, dvs. *luder* refererer som skældsord ikke til en prostitueret, men udtrykker en holdning til en bestemt person som *ikke* er prostitueret i den bogstavelige betydning. Og lige netop det *personrettede* adskiller bandeord og skældsord fra hinanden: Skældsord bruges om personer, mens bandeord ikke gør. Man kan fx kalde en person som man er sur på, for *luder*, men man siger ikke *luder* hvis man hamrer sig hårdt over fingeren. Her hjælper i stedet bandeordene, dvs. *fuck*, *for helvede* og *for satan*, med at dulme smerten.

¹ Se Rathje & Grann 2011 for en grundigere redegørelse for undersøgelsens data.

I det almindelige hverdagsprog tænker de fleste ikke over at det grove sprog kan inddeles i bandeord og skældsord, men det er faktisk en nyttig skelnen fordi skældsordene uden tvivl har større følelsesmæssige konsekvenser for tilhøreren end bandeordene har. At kalde en pige for *smatso* påvirker alt andet lige den pige som skældsordet er rettet mod, mere følelsesmæssigt end hvis den samme pige overhører en sige ”Av, for helvede” fordi han slog sig. Pigen kan blive stødt over ”Av, for helvede”, men sandsynligvis ikke i lige så høj grad som ved at få *smatso* smidt i hovedet. Det er altså især skældsordene der er leverandør til ”den hårde tone”, selvom også visse bandeord kan virke voldsomme på modtageren, jf. fx ”Det er noget pis du siger”.

De grimme ord

Det er som nævnt almindeligt ikke at skelne mellem bandeord og skældsord. Dette faktum åbenbarede sig også da undersøgelsens deltagere blev spurgt hvilke bandeord de synes var de grimme de kendte. Det kom der, for især de unges vedkommende, en hel masse skældsord ud af. Således udgjorde skældsord hele 68 % af de unges bud på spørgsmålet, mens de ældres bud på de grimme bandeord de kender, indeholder 17 % skældsord. De unge anfører altså signifikant flere skældsord end de ældre: De unges opfattelse af grimme bandeord er i høj grad lig med skældsord, mens de ældre ikke i samme grad tyr til skældsordene når de skal finde grimme ord. Den samme forskel på unge og ældre viste sig i øvrigt i en lignende svensk undersøgelse (Stroh-Wollin 2010). Forskellen kan skyldes de unges manglende kendskab til inddelingen i ”bandeord” og ”skældsord”, eller formuleret på en anden måde: De unge har åbenbart en bredere definition af bandeord end ældre (og sprogforskere) har. At de unge anfører mange skældsord når de bliver spurgt om bandeord, kan også være et udtryk for en sproglig ”oprustning”, sådan at bandeord er blevet så uskyldige at de ikke længere tæller som grimme ord, og skældsord er blevet de nye bandeord.

Nedenfor ser jeg nærmere på de *skældsord* som de to generationer anfører som de grimme udtryk. *Bandeordene* lader jeg altså hvile i denne omgang.

Ser man på hvilke *skældsord* (altså *ikke* bandeord) de ældre og unge hyppigst anfører som de grimme udtryk de kender, er der enighed om førstepladsen (se figur 1):

Unge top-10	Ældres top-10
1. <i>luder</i>	1. <i>luder</i>
2. <i>kælling</i>	2. <i>idiot</i>
3. <i>bøsse</i>	3. <i>svin</i>
4. <i>so</i>	4. <i>fuck you</i>
5. <i>bitch</i>	5. <i>mula</i> ² / <i>fanden tage dig/mother fucker/</i>
6. <i>fuck dig</i>	<i>laban</i>
7. <i>idiot</i>	
8. <i>perker</i>	
9. <i>smatso</i>	
10. <i>pikslikker/svin</i>	

Figur 1: De grimme *skældsord* i spørgeskemaerne

De unge og ældre er helt enige om at *luder* er det grimme *skældsord* de kender. Herudover er *idiot* en genganger på de to lister, dog med forskellig placering (hhv. 7.-pladsen og 2.-pladsen), *svin*

² Ordet *mula* kan ikke findes i ordbøgerne, men eksempler på Google viser at betegnelsen kan bruges om indvandrere, særligt med muslimsk baggrund. Måske er der tale om inspiration fra ordet *mullah* ’shiamuslimsk teolog, retslærd og religiøs leder af lavere rang’ (jf. Den Danske Ordbog), måske fra ordet *mulat* ’person af blandet sort og hvid afstamning’ (DDO). Udtrykket *mula* anvendtes i min barndom i 1980’erne, men er vist forældet i dag.

findes også i toppen hos begge aldersgrupper dog med forskellig placering (hhv. 10.-pladsen og 3.-pladsen), og *fuck you* hos de ældre findes som *fuck dig* hos de unge.

Typen af skældsord

Skældsordene kan (ligesom bandeord) deles op ift. tabuområde. De tabuområder som Allan & Burrige (2006) nævner at vi har i den vestlige kultur, er bl.a. de følgende (i parentes er eksempler på danske skældsord som er nævnt af nærværende undersøgelsesdeltagere):

- 1) kroppen og dens affaldsprodukter, fx *røvhul, numseffjæs, skid, lort*
- 2) kønsorganer og seksuelle handlinger, fx *møgfisse, pikhoved, bøsse, horeunge*
- 3) fysiske og psykiske sygdomme og handicap, fx *idiot, spasser, mongol, psykopat*
- 4) religion og kirke, fx *satan, laban*
- 5) prostitution og kriminalitet, fx *luder, trækkerdreng, skank, ho*

Udover disse fire tabuområder har jeg ud fra materialet tilføjet yderligere to, nemlig:

- 6) det dyriske, fx *svin, so, bitch, abe*
- 7) etnicitet, fx *perker, nigger, perle.*

I figur 2 ses fordelingen af de to generationers anførte skældsord på disse 7 typer ift. tabuområder. Kategorien ”blandet” indeholder udtryk der refererer til flere forskellige tabuområder på én gang, fx *luderso, piksvin* og *negerfisse*, og kategorien ”andet” refererer til ord der ikke kan placeres i resten af kategorierne, fx *kælling* og *sæk* der ikke har tilknytning til nogen af de nævnte tabuområder.

	Unge anførte skældsord	Ældres anførte skældsord	Forskel i procentpoint
Kroppen og dens affaldsprodukter	4 %	2 %	2
Kønsorganer og seksuelle handlinger	19 %	7 %	12
Sygdomme og handicap (fysiske og psykiske)	6 %	20 %	14
Religion og kirke	0 %	5 %	5
Prostitution og kriminalitet	35 %	55 %	20
Dyr	14 %	7 %	7
Etnicitet	3 %	2 %	1
Andet	12 %	2 %	10
Ved ikke	1 %	0 %	1

Blandet	7 %	0 %	7

Figur 2: De unges og ældres anførte skældsord fordelt på type

Begge generationer har procentuelt flest udtryk fra tabuområdet prostitution, simpelthen fordi udtrykket *luder* er det mest frekvente i begge generationer. Men herefter hører lighederne også op: De ældre har procentuelt flere skældsord fra kategorierne ”prostitution” og ”sygdomme og handicap”, mens de unge har procentuelt flere skældsord fra kategorierne ”kønsorganer og seksuelle handlinger” og ”dyr”.³

Hvad kan disse forskelle pege på? En mulig tolkning er at skældsord omhandlende ”prostitution” og ”sygdomme og handicap”, er på vej ud af sproget (fordi det er dem de ældre bruger), og omvendt at skældsord med tilknytning til områderne ”kønsorganer og seksuelle handlinger” og ”dyr” er på vej ind i sproget (fordi det er dem de unge bruger). Altså kan der være tale om en forandring i vægningen af tabuer som også vil vise sig som en sproglig forandring i typen af de skældsord vi kommer til at bruge i fremtiden. Forskellene kan også afspejle hvilke områder generationerne pga. deres livsfase opfatter som særligt tabuiserede. I hvert fald kan et tabu som fysiske og psykiske handicap og sygdomme være et mere relevant tabu for en pensionist end for en teenager, mens ”kønsorganer og seksuelle handlinger” omvendt kan være et mere relevant tabuområde for en teenager end for en pensionist.

Nedsættende betegnelser for kvinder

Det er bemærkelsesværdigt så stor en andel af de unges skældsord der kan placeres i kategorien ”andet”. Dette resultat vidner for det første om at de unge anfører rigtig mange forskellige skældsord, og for det andet om at de unges kreative udtryk ikke altid lader sig rubricere. Tager man et nærmere kig på hvad der gemmer sig i kategorien, viser det sig dog at størstedelen af udtrykkene, nemlig 91 % af de i alt 119 udtryk der gemmer sig under ”andet”, omhandler nedsættende betegnelser for kvinder.

Det hyppigste udtryk under rubrikken er *kælling* der jo ikke er et nyt udtryk, men et gammelt udtryk der blot ikke kan indpasses i de opstillede seks kategorier. Det næsthypigste skældsord i kategorien er *sæk* der ligesom *kælling* er et ældre nedsættende udtryk om kvinder, som blot ikke passer under de andre tabuområder.

Kaster vi et blik på skældsordene i de seks opstillede kategorier, findes yderligere flere nedsættende udtryk om kvinder. Helt præcist udgør de nedsættende udtryk om kvinder 60 % af alle de skældsord de unge nævner (på tværs af de øvrige skældsordstyper). Til sammenligning udgør nedsættende udtryk der sandsynligvis kun bruges om mænd (fx *trækkerdreng* og *bøsse*) 12 % af de unges skældsord. Sammenligner vi de unges nedsættende betegnelser for kvinder (60 %) med de ældres nedsættende udtryk om kvinder, udgør disse hos de ældre 55 % (og 0 % om mænd), så her er der en lille forskel på generationerne. Denne forskel kan enten tolkes som at de unge i højere grad stødes af nedsættende betegnelser for kvinder end de ældre gør, eller at de har mere kendskab til udtrykkene i praksis, fx fordi de bruges mere blandt unge.

Engelske skældsord

³ Der er desværre en del af disse resultater der ikke kan signifikant testes, fordi der er for få forekomster. De få resultater der kan signifikant testes (chi i anden-test), er til gengæld *ikke* signifikante, så man må tage forbehold for at resultaterne kan bero på tilfældigheder.

Blandt de unges skældsord er der en del engelske ord. I alt 108 af de unges skældsord er engelske; det svarer til 10 %. De ældre har bare 3 engelske skældsord, men eftersom de ældre ikke har ret mange skældsord i det hele taget, udgør de engelske hele 7 %.

Umiddelbart ser det altså ikke ud som om der er den store forskel på andelen af engelske udtryk hos de unge og de ældre, men ser man på hvor mange forskellige engelske varianter de unge har anført, tegnes der et lidt mere nuanceret billede af en forskel på de unge og de ældre: Hvor de ældre kun angiver 2 forskellige engelske skældsord, angiver de unge hele 29 forskellige engelske varianter. Varianterne hos de ældre er udtrykkene *fuck you* og *mother fucker*; hos de unge er de engelske varianter bl.a. *asshole*, *boxhead*, *gayfucker*, *freak*, *skank* ('skøge'), *ho*, *bitch*, *son of a bitch* og *nigger*.

Forstærkende forled

Foran de skældsord som informanterne angav som de grimme, optræder nogle gange et forstærkende forled. Det kan dels være et adjektiv, som fx *fede ko*, og det kan være førsteledet i en sammensætning, som fx *møgluder*.

De ældre deltager i undersøgelsen har kun tilføjet et forstærkende forled 2 gange (det udgør 6 % af ordene), mens de unge har tilføjet et forstærkende forled 120 gange (det udgør 12 % af ordene). De ældres anførte forstærkere er *dumme* og *fucking*, altså dels et forstærkende led fra tabuområdet "fysiske og psykiske sygdomme og handicap", dels et fra tabuområdet "kønsorganer og seksuelle handlinger".

De unges hyppigste forstærkere er adjektiverne *fede* (fx *fede kælling*) og *fucking* (fx *fucking svin*) og de forstærkende forled *møg-* (fx *møgfisse*) og *smat-* (fx *smatso*). Også udtrykkene *klamme*, *billige* og *lorte-* anvendes en del gange, fx i udtryk som *klamme bøsse*, *billige fjams* og *lorteluder*.

Hos de unge finder vi flest forstærkende led fra udtryk der kan forbindes med tabuområdet "kroppen og den affaldsprodukter", nemlig *fede*, *tykke*, *store*, *møg-*, *smat-* og *lorte-*, og næsthyppigst repræsenteret er udtryk der kan forbindes med "kønsorganer og seksuelle handlinger", nemlig *fucking*, *billig* og *forpulet*.

De unge gør altså hyppigt brug af et forstærkende forled når de angiver skældsord – et resultat der enten peger på de unges fantasifuldhed når det gælder om at finde på grimme ord, eller det peger på at skældsord blandt unge først tæller "rigtigt" når det er forstærket, altså en indikation på at skældsordet i sig selv ikke er kraftfuldt nok.

Ødelægger bandeord sproget?

Det afsluttende spørgsmål i spørgeskemaet til både de ældre og de unge var om de synes dårligt om bandeord. Blandt de ældre var der en overvejende stor del af dem, nemlig 94 %, der svarede ja til spørgsmålet – altså at de synes dårligt om bandeord. Hos de unge ser det noget anderledes ud: Kun 47 % af det samlede antal unge synes dårligt om bandeord, og forskellen på de unge og ældre er statistisk signifikant.

Specielt interessant er det at der er en stor forskel på hvor de unge kommer fra i landet i forhold til deres svar. Hos de unge sjællændere svarer kun 37 % ja til at de synes dårligt om bandeord, hvorimod hele 58 % af de unge jyder svarer ja. Denne forskel er tilmed statistisk signifikant. Tager man fordelingen på storby/provins, svarer kun 24 % af de unge fra storbyerne at de synes dårligt om bandeord, hvorimod 49 % af de unge fra provinsen svarer ja. Også denne forskel er statistisk signifikant. Vi ser altså en større andel af negative holdninger til bandeord i provinsen og særligt i Jylland.

Jeg bad også deltagerne svare på hvorfor/hvorfor ikke de synes dårligt om bandeord. De ældre svarer ofte at "Det ødelægger sproget" og "Det lyder grimt". Også blandt de unge der

svarer ja til spørgsmålet, er svaret ”Det lyder grimt” (i forskellige varianter). Der er også en del af de unge der svarer ”Det giver en dårlig stemning”. Som tidligere nævnt anfører de unge en del skældsord (fx *luder* og *bøsseøvn*) ved spørgsmålet om hvilke bandeord de mener er de grimme. Dette tyder som nævnt på at de unge ikke skelner mellem skældsord og bandeord, og denne manglende skelnen kan være årsag til at flere unge skriver at ”Det giver en dårlig stemning”, eftersom skældsord er personrettede i modsætning til bandeord.

Blandt de unge der svarede nej til at de synes dårligt om bandeord, var en genganger i svarene ”Det er en del af sproget”, ”Sådan snakker man i dag” og ”Jeg er ligeglad med andres mening”. Disse svar indikerer at man er en del af et fællesskab når man bruger bandeord, og modsat at man skiller sig ud ved at bruge bandeord.

I en spørgeskemaundersøgelse om svenske bandeord fra 1970’erne (Andersson 1979) var holdningen til bandeord generelt at det var et tegn på et fattigt/dårligt sprog, mens denne holdning var sjælden i en nyere tilsvarende svensk undersøgelse (Stroh-Wollin 2010). I den nyere svenske undersøgelse var der flere der svarede at brugen af bandeord er en naturlig del af sproget og endda en brugbar ressource. De svenske undersøgelser viser altså et skift i holdningen til bandeord over tid. Vores undersøgelse kunne indikere det samme, eftersom mange af de unge er mere åbne over for brugen af bandeord, hvor de fleste ældre mener det er grimt at bruge bandeord. Det er dog svært at sige hvor stor en del af de unge der ændrer holdning i takt med at de bliver ældre, og dette vil reelt kun kunne belyses ved at lave en lignende undersøgelse af de samme deltagere (eller nogle tilsvarende) i fremtiden.

Mere *fucking bitch* og mindre *idiot*?

Var de unge og ældre så uenige om hvilke ord der er de grimme? Unge og ældre er enige om hvilket ord der er det grimme, nemlig *luder*. Men her hører lighederne også op. De ældre mener til forskel fra de unge at de grimme skældsord kommer fra tabuområderne ”prostitution” og ”sygdomme og handicap”, mens de unge til gengæld fortrinsvis anfører skældsord fra kategorierne ”kønsorganer og seksuelle handlinger” og ”dyr”. Denne forskel kan enten skyldes en forskel i hvad der optager generationerne på de livsstadier de befinder sig på, men forskellen kan også skyldes en igangværende sprogforandring, sådan at vi i fremtiden vil høre flere skældsord fra de tabuområder de unge anfører og færre skældsord fra de tabuområder som de ældre anfører: Altså mere *bøsse* og *so* og mindre *luder* og *idiot*.

Endnu en forskel på de to generationers anførte skældsord er at de unge anfører procentuelt flere engelske skældsord og flere nedsættende betegnelser for kvinder. Tidligere undersøgelser har vist at de unges sprog generelt indeholder flere engelske låneord end de øvrige generationers sprog (Rathje 2010), så naturligt nok gælder dette også for de ”grimme” ord. Mht. de nedsættende betegnelser for kvinder kan dette tolkes som et større kendskab til ordene blandt de unge, eller at de unge er mere følsomme over for fornærmelser der går på kvinder end de ældre er, eller også kan de hyppigere nedsættende ord om kvinder hos de unge ligeledes varsle en igangværende sprogforandring på skældsordsområdet. Altså mere *kælling* og *bitch*.

Der er også forskel på hvad de unge og ældre opfatter som bandeord. De ældres opfattelse af grimme bandeord er i høj grad lig med den traditionelle definition af bandeord, mens de unges opfattelse i høj grad er lig med skældsord. Dette kan dels skyldes et manglende kendskab til forskellen på bandeord og skældsord, dels skyldes at de unge ikke regner de traditionelle bandeord som ”grimme”, sådan at man er nødt til at personrette sine grimme udtryk for at gøre dem grimme nok. Dette kunne pege på en forklaring på de ældre generationers oplevelse af en forråelse af sproget. Den samme tendens kan gælde de mange forstærkende forled de unge anfører sammen med deres skældsord: Disse er medvirkende til en yderligere (oplevelse af) forråelse.

Endelig er der forskel på hvor slemt de to generationer opfatter de grimme ord: De fleste ældre er ikke glade for bandeord – de ødelægger sproget – mens halvdelen af de unge ikke ser de store problemer med de grimme ord: De er en del af sproget. Igen kan forskellen skyldes det ubekymrede livsstadie de unge befinder sig på, eller den kan skyldes en igangværende holdningsændring henimod en større accept af ”grimme” ord.

Der er altså på mange måder forskel på hvordan unge og ældre opfatter grimme ord, og det er derfor ikke usandsynligt at en *oplevelse* af at omgangstonen er blevet mere rå, kan bero på disse opfattelsesforskelle. Kan undersøgelsen sige noget om hvorvidt omgangstonen i Danmark *er* blevet grovere? Den kan sige noget om at unges og ældres tilgang til grimt sprog er forskellig. Men om sproget er blevet grovere, kommer an på om man sætter unges sprog lig med den udvikling sproget har taget og tager, altså som udtryk for en sprogforandring og holdningsændring der er sket eller er ved at ske, eller om man opfatter forskellene som udtryk for forskellige tilgange til livet i det hele taget, og sproget i særdeleshed, på forskellige livsstadier, som ungdom og alderdom er.

Litteratur

- Allan, K. & K. Burridge (2006): *Forbidden words*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Andersson, L.-G. (1979): *Varför är det fullt att svära? En enkät om attityder til svordomar*, Publication 16, Department of General Linguistics, University of Umeå.
- Heidemann Andersen, M. (2007): “»Come on let’s play some matador!«». En undersøgelse af kodeveksling hos unge” i: *Ved lejlighed. Festskrift til Niels Davidsen-Nielsen i anledning af 70-års-dagen*, red. af M. Heidemann Andersen, J. Nørby Jensen, M. Rathje & J. Schack. (Dansk Sprognævns skrifter 39.) København. S. 51–62.
- Rathje, M. (2010): *Generationsprog*, Dansk Sprognævns skrifter 43, København.
- Rathje, M. & D.S. Grann (2011): ”Unge og gamle holdninger til bandeord”, *Nyt fra Sprognævnet* 2011/4, s. 1-10.
- Stroh-Wollin, U. (2010): *Fula ord – eller? En enkät om attityder till svordomar och andra fula ord*, SoLiD 20, FUMS Rapport nr 230. Uppsala.